

Adrian Gendera <https://orcid.org/0000-0002-9796-576X>

Uniwersytet Wrocławski

e-mail: adrian.gendera@gmail.com

Regionalna Wystawa Rolno-Przemysłowa w Lesznie (24 VIII – 14 IX 1947) w perspektywie społeczno-politycznej powojnia. Studium przypadku

The Regional Agricultural and Industrial Exhibition
in Leszno (24 VIII – 14 IX 1947) in the socio-political
perspective of the post-war period.

The case study

Abstrakt

Celem artykułu jest prezentacja przygotowań, przebiegu i oceny społeczno-politycznej wystawy rolno-przemysłowej, która miała miejsce w Lesznie (Wielkopolska) na przełomie sierpnia i września 1947 r. w związku z obchodami 400 lat miasta. Podjęte badania mają formę studium przypadku. W analizie szczególną uwagę zwrócono na oficjalne i rzeczywiste cele wydarzenia oraz możliwy odbiór społeczny w kontekście niełatwej sytuacji politycznej oraz gospodarczej. W pracy przedstawiono także elementy charakterystyczne związane z powiatem i regionem, tematyką ogólnopolskiej propagandy komunistycznej i nastrojami społecznymi powojnia. Wykazano również niezamierzone powiązanie leszczyńskiego wydarzenia z późniejszą Wystawą Ziem Odzyskanych we Wrocławiu (1948).

Abstract

The aim of this article is to present the preparation, course and socio-political evaluation of an agro-industrial exhibition which took place in Leszno (Wielkopolska) at the turn of August and September 1947 in connection with the celebrations of 400 years of the town. The research undertaken takes the form of a case study. The analysis pays particular attention to the official

and real goals of the event and the possible public reception in the context of a difficult political and economic situation. The study also presents specific elements related to the district and region, the themes of national communist propaganda and the social mood of the post-war period. An unintended connection between the Leszno event and the later Exhibition of Regained Lands in Wrocław (1948) is also shown.

Słowa kluczowe: Powiat leszczyński, Regionalna Wystawa Rolno-Przemysłowa, propaganda komunistyczna, 400 lat Leszna, braterstwo Słowian

Keywords: Leszno district, Regional Agricultural and Industrial Exhibition, communist propaganda, 400 years of Leszno, brotherhood of Slavs

Zakończenie brutalnej okupacji niemieckiej (1944/45) wyzwoliło w mieszkańcach ziem polskich – zwłaszcza wśród niedoświadczonych przez okupację sowiecką z lat 1939-1941 – długo oczekiwaną radość, a przynajmniej ulgę z kończącego się koszmaru wojny. Radość ta, jak wskazuje Marcin Zaremba, szybko ustąpiła miejsca wobec poczucia grozy i niepewności. Trafnie obrazują je m.in. hasła: Armia Czerwona, komunizm, migracje, bieda, bandytyzm, milicja, UB¹. W pejzażu powojennego kraju były obecne również wydarzenia – wydawałoby się – pozytywne, które adresowane były do spauperyzowanego społeczeństwa. Były nimi m.in. wystawy, które organizowano w różnych miastach kraju. Jedno z takich wydarzeń – Regionalna Wystawa Rolno-Przemysłowa – miała miejsce w Lesznie (Wielkopolska) w dniach 24 sierpnia-14 września 1947 r. Wobec niej można postawić szereg pytań, m.in.: Czy, a jeśli tak, to w jakim stopniu nawiązywała ona do przedwojennej tradycji wystawienniczej powiatu? Czy w percepcji „przeciętnego” mieszkańca, żyjącego w niełatwych realiach społeczno-politycznych okresu powojennego, rzeczywiście mogła być ona wydarzeniem pozytywnym, tak, jak ukazywały ją zapowiedzi organizatorów (władze miejskie) i relacje prasowe? Czy, a jeśli tak, to czym wpisywała się ona w ogólnopolską propagandę władz i jakie było wówczas jej rzeczywiste przesłanie (cele)? Odpowiedź na te pytania pozwoli zaprezentować i ocenić tytułowe wydarzenie. W narracji przyjęto, iż w ówczesnych realiach politycznych i stosowanej przez komunistów socjotechniki, nie mogła być ona jedynie wystawą propagującą powiat – jego społeczeństwo i gospodarkę (zwłaszcza prywatną). Musiała mieć zamierzony przez władze cel polityczny, propagandowy czy wizerunkowy.

---

¹ Zob. M. Zaremba, *Wielka trwoga: Polska 1944-1947 ludowa reakcja na kryzys*, Kraków 2012.

Stan badań

W historiografii powiatu leszczyńskiego tematyka wystawy regionalnej z 1947 r. występuje w stopniu marginalnym. Można nawet stwierdzić, że jest wręcz niezauważalna. Wspomina o niej autor *Kalendarium miasta Leszna*² oraz Janina Małgorzata Halec³, prezentując ogólne informacje dotyczące ram czasowych imprezy, głównej atrakcji (obraz-panorama „Bitwa na Psim Polu”) i jej wykonawców oraz pieśni napisanej z okazji 400-lecia nadania praw miejskich miastu Leszno. Wspomnienia Eugeniusza Wachowiaka⁴ również wzmiankują o tym wydarzeniu i osobie Wacława Nawrockiego⁵, człowieka zaangażowanego w obchody 400-lecia miasta, autora monografii poświęconej jego dziejom⁶.

Panoramie i jej autorom poświęcono kilka artykułów prasowych⁷. Akcentują one historię powstania i niewyjaśnione do dziś zaginięcie dzieła w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych XX w. Kilka zdań można odnaleźć także w notach biograficznych malarzy⁸. Jednemu z nich, Leonowi Rozpendowskiemu, Muzeum Okręgowe w Lesznie poświęciło w 2018 r. wystawę pt. *Rozpend. Leon Rozpendowski 1897-1972*⁹. Ukazała ona biografię i całokształt bogatej działalności artysty.

Dzieje powojenne powiatu prezentuje kilka monografii (częściowo z PRL), książek i artykułów naukowych¹⁰, nie licząc licznych popularyzacji w prasie

² *Kalendarium miasta Leszna*, red. A. Piwoń, Leszno 1996.

³ J.M. Halec, *Pulsująca obecność: biblioteki publiczne w dziejach Leszna 1920-2014*, Leszno 2018.

⁴ J.M. Halec, *Ulicami Eugeniusza Wachowiaka*, Leszno 2012.

⁵ Wacław Nawrocki (1902-1961) – socjolog, archiwista, bibliotekarz, regionalista, pracownik Instytutu Zachodniego (1945-1946, oddział Leszno), współtwórca i dyrektor Muzeum Regionalnego w Lesznie (1950-1952), dyrektor Powiatowego Archiwum Państwowego w Lesznie (1953-1961); B. Goldmann, *Nawrocki Wacław*, [w:] *Słownik biograficzny Leszna*, red. B. Głowinkowska, A. Konior, Leszno 2004, s. 293-294.

⁶ W. Nawrocki, *Leszno w dziejach polskich*, Leszno 1947.

⁷ J.M. Halec, *Gdzie jest obraz?*, „ABC” 1997, nr 25, s. 1 i 8; H. Wiczorek, *Panorama bitwy na Psim Polu. Dzisiaj wiemy tylko, że istniała...*; <https://plus.gazetawroclawska.pl/panorama-bitwy-na-psim-polu-dzisiaj-wiemy-tylko-ze-istniała/ar/12319906> [dostęp: 25 III 2021].

⁸ *Słownik biograficzny Leszna*, red. B. Głowinkowska, A. Konior, Leszno 2004.

⁹ http://www.muzeum.leszno.pl/strona_PL/archiwa/5308 [dostęp: 24 III 2021].

¹⁰ Patrz np.: W. Nawrocki, *Leszno w dziejach polskich*, Leszno 1947; A. Chowański, *Leszno Wielkopolskie i ziemia leszczyńska*, Warszawa 1952; S. Sierpowski, M. Komolka, *Leszno: zarys dziejów*, Poznań 1987; B. Zgodziński, *Województwo leszczyńskie: szkic monograficzny*, Poznań 1989; T. Mulczyński, E. Chudzińska, K. Olender, *Gmina Krzemieniewo wczoraj i dziś*, Krzemieniewo 1997; S. Jędraś, *Gmina Lipno*, Leszno 2008; *Historia Leszna*, red. J. Topolski,

lokalnej, portalach internetowych i zeszytach historycznych gmin (m.in.: „Zeszyty Osieckie”, „Przyjaciel Ludu”). W pracach tych brakuje jednak opracowania tytułowej wystawy, a zwłaszcza interpretacji w kontekście ówczesnych wydarzeń społeczno-politycznych. Luka ta zostanie wypełniona poprzez niniejszy artykuł, który ma charakter studium przypadku (case study). Pozwoli ono na wykazanie treści indywidualnych (powiatowych) i wspólnych (typowych) dla realiów ówczesnego życia w kraju.

Kontekst

Pod koniec stycznia 1945 r., w wyniku operacji wiślańsko-odrzańskiej, Armia Czerwona „wyzwoliła” spod niemieckiej okupacji terytorium powiatu leszczyńskiego¹¹, przynosząc jednocześnie nie mniej opresyjny system komunistyczny. Jeden totalitaryzm zastępowano drugim, a mimowolnym świadkiem była ludność miejscowa (nie licząc migrantów). Byli oni ludźmi, którzy doświadczyli oraz kultywowali pamięć zwycięskiego powstania wielkopolskiego (1918-1919). Pamiętali zapewne także, nie tak bardzo odległą jeszcze, wojnę polsko-bolszewicką (1919-1921), ratującą Polskę i Europę przed ekspansją rewolucji. Pod względem sympatii politycznych byli ludźmi o zdecydowanie endeckim ukierunkowaniu i wartościach ukształtowanych przez katolicyzm w II RP¹². W 1945 r. obserwowali z kolei zwycięski i krwawy zarazem – trzeba to oddać – pochód Armii Czerwonej oraz równoczesną instalację władz, za którymi stał nie polski rząd na uchodźstwie, lecz komunistyczna Moskwa. Stanisław Sierpowski podaje, że już od „wyzwolenia” dominującą rolę w życiu politycznym Leszna sprawowała Polska Partia Robotnicza. Fakt ten nie dziwi, jako że schemat taki obowiązywał na wszystkich „wyzwalanych” terenach. W 1947 r. spośród 32 członków Miejskiej Rady Narodowej do PPR należało

---

Leszno 1997; J. Bogdanowicz, K. Strykowski, *Leszno-Gronowo. Obóz, o którym nikt nie chciał pamiętać*, Leszno 2014; W. Handke, *Wielkopolski oddział „Dzielnego” 1945–1946*, Warszawa 2016; K. M. Kaźmierczak, *Rozstrzelani za uratowanie kobiety*, Czerwonak 2018; B. Mazur, *Życie polityczne Leszna w pierwszych latach Polski Ludowej*, „Rocznik Leszczyński” 1979, nr 3, s. 113-133; S. Sierpowski, *Pro memoria. Maszerujemy ku wojnie pod sztandarem pokoju*, „Rocznik Leszczyński” 2020, nr 20, s. 7-33; M. Kościuszko, *Przestępczość w powiecie leszczyńskim w latach 1945-1946*, „Rocznik Leszczyński” 2020, nr 20, s.157-172.

¹¹ J. Kubistał, *W Leszczyńskim przed 35 laty*, „Panorama Leszczyńska”, 27 I 1980, nr 4, s. 8-9.

¹² L. Wilczyński, *Dzieje archidiecezji poznańskiej w XX wieku i na początku XXI wieku*, Poznań 2019, s. 103.

15¹³. Podobnie, Powiatowa Rada Narodowa, która – według Jarosława Wawrzyniaka – od 1946 r. była także zdominowana przez PPR i jej przybudówki (choć było w niej zdecydowanie więcej członków Polskiego Stronnictwa Ludowego niż w MRN)¹⁴.

Andrzej Paczkowski określał rozważany tu okres słowami: *podbój państwa, czyli terror masowy (1944-1947)*¹⁵. Rzeczywiście, w latach 1945-1947, mieszkaniec powiatu musiał być obserwatorem – niewykluczone, że również bezpośrednim uczestnikiem – represji i propagandowych zmagania PPR-u z opozycyjnym PSL, których apogeum przypadało w okresie okółowyborczym w styczniu 1947 r. Musiał też wiedzieć o podziemiu antykomunistycznym (choćby z prasy) operującym na terenie Wielkopolski, w tym na obszarze powiatu leszczyńskiego (WSGO „Warta”, oddział „Dzielnego”), które cieszyło się dużym poparciem społecznym¹⁶. Może był on lub ona jednym z anonimowych do dziś sympatyków dzielących się chlebem, tymczasową kwaterą lub informacją o ruchach przeciwnika. Dziś trudno to już ustalić¹⁷. Mieszkaniec ten zapewne także słyszał lub czytał w prasie o potyczce, która miały miejsce na leszczyńskim dworcu kolejowym w nocy z 27 na 28 maju 1947 r. Doszło wówczas do starcia zbrojnego oddziału WP z czerwonoarmistami. Sprowokowana przez Rosjan strzelanina zakończyła się procesem sądowym wobec polskich żołnierzy. Rezultatem były wykonane trzy wyroki śmierci na polskich żołnierzach (15 VI), a kolejne kilka osób osadzono w więzieniach z karą długoletniego więzienia i złamanym życiorysem¹⁸. Ta brutalna władza, zdobywana chwilowym ustępstwem ideologicznym (np. wobec Kościoła katolickiego i sektora prywatnego), „tatykałami”¹⁹, terrorem i propagandą, potrzebowała jednocześnie legitymizacji, poparcia dążeń politycznych i „ocieplenia” wizerunku. W tym celu organizowano m.in. wspomniane wystawy, które odbywały się różnych miejscach kraju. Przykładowo, już

---

¹³ Pozostałe miejsca: Polska Partia Socjalistyczna – 4, Stronnictwo Ludowe – 3, Stronnictwo Demokratyczne – 2, Stronnictwo Pracy – 1, bezpartyjnych – 7; patrz: S. Sierpowski, *Leszno w latach 1945-1989*, [w:] *Historia Leszna*, red. J. Topolski, Leszno 1997, s. 313.

¹⁴ J. Wawrzyniak, *130 lat powiatu leszczyńskiego 1887-2017*, Leszno 2018, s. 37.

¹⁵ S. Courtois, N. Werth, J.-L. Panné, A. Paczkowski, K. Bartoś, J.-L. Margolin i in., *Czarna księga komunizmu*, Warszawa 2001, s. 351.

¹⁶ W. Handke, op. cit., s. 38.

¹⁷ S. Płuzański, *Mróż, głód i uszy. Życie codzienne Wyklętych*, Warszawa 2021, s. 121-126.

¹⁸ K.M. Kaźmierczak, op. cit., s. 110-117.

¹⁹ S. Łukasiewicz, *Partia, ideologia i wywiad polityczny. Studium funkcjonowania organizacji partyjnej w wywiadzie Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2014, t. XII, nr 1(23), s. 220.

w 1945 r. postanowiono o odbudowie – cieszących się przedwojenną renomą – Międzynarodowych Targów Poznańskich. Reaktywowano je dwa lata później. Według prasy Targi miały być znakiem prężnej odbudowy i odpowiedzią na gospodarcze potrzeby kraju (w tym handel międzynarodowy), a de facto stały się narzędziem propagandowym komunistów²⁰. Z kolei, jak wskazuje Jakub Tyszkiewicz, jednym z najważniejszych wydarzeń propagandowych na Ziemiach Zachodnich była Wystawa Ziem Odzyskanych we Wrocławiu (1948). Tereny te oraz kwestia granicy zachodniej zajmowały bowiem szczególnie miejsce w optyce politycznej władz, które usilnie zabiegały o wykazanie ich piastowskiej przeszłości, szybką odbudowę i scalenie z resztą kraju. Jednym z wystawionych we Wrocławiu eksponatów była leszczyńska panorama, o której zostanie wspomniane poniżej²¹. Podobną wystawę, w dużo mniejszej skali, przygotowano wcześniej w Lesznie.

Przygotowania

Sama idea wystawy i jej tematyka nie stanowiła „novum” w historii miasta. Jesienią 1922 r. odbyła się wystawa Przemysłowo-Rolniczo-Handlowa²² *celem uwidocznienia dorobku polskiego w miejscowości*²³. Kolejna – Regionalna Wystawa Rzemieślniczo-Przemysłowa w Lesznie – miała miejsce w dniach 8-15 sierpnia 1937 r. i jak zapisano w katalogu wystawy, *jest [ona – A.G.] akcją propagandową w najlepszym znaczeniu handlowym, jest przejawem tak bardzo dziś potrzebnej aktywności gospodarczej [po kryzysie gospodarczym – A.G.], i jako taka, przy współpracy wszystkich, najlepszym środkiem do ożywienia gospodarczego*²⁴. Zgromadziła on licznych (przynajmniej 108) rzemieślników, handlowców, przedstawicieli przemysłu, bankowości, organizacji społecznych, szkolnych i młodzieżowych z powiatu leszczyńskiego, powiatów sąsiednich a nawet odległych miast (Gdynia, Bydgoszcz, Warszawa, Kalisz). Wystawę ulokowano w kilku budynkach szkolnych na terenie miasta. Naczelnym celem obu wy-

²⁰ J. Dunin-Michałowski, *O wznowienie Międzynarodowych Targów Poznańskich*, „Głos Wielkopolski” [dalej: „GW”] 09 II 1946, nr 39, s. 1; <https://www.poznan.pl/mim/s8a/czy-wiesz-ze,doc,576/-,9757.html> [dostęp: 20 III 2021].

²¹ J. Tyszkiewicz, *Sto wielkich dni Wrocławia: wystawa Ziem Odzyskanych we Wrocławiu a propaganda polityczna Ziemi Zachodnich i Północnych w latach 1945-1948*, Wrocław 1997, s. 7-16, 156.

²² B. Świdzki, *Ilustrowany opis Leszna i ziemi leszczyńskiej*, Leszno 1928, s. 307.

²³ *Regionalna wystawa rzemieślniczo-przemysłowa w Lesznie od 8-15 sierpnia 1937*, red. F. Nowakowski, Leszno 1937, wstęp bez paginacji.

²⁴ Ibidem, wstęp bez paginacji.

staw była reklama polskiego potencjału gospodarczego powiatu i regionu (nie licząc pojedynczych wystawców spoza niego) oraz organizacji społecznych²⁵. Funkcje praktyczne (reklama), tematyka społeczno-gospodarcza i patriotyzm (polscy wystawcy) są nad wyraz czytelne. Tradycja wystaw funkcjonowała więc w pamięci historycznej mieszkańców Leszna i powiatu. Niewątpliwie, w 1947 r. nawiązano do nich, choć w radykalnie innych realiach ustrojowych i celach. *Manifest Partii Komunistycznej* Karola Marksa i Fryderyka Engelsa z 1848 r. wyraźnie wskazywał bowiem pożądany model komunistycznej gospodarki – nacjonalizacja, centralizacja, wywłaszczenie²⁶. Po wojnie władzę w kraju przejmowali jego zwolennicy, którymi byli również organizatorzy leszczyńskiej wystawy.

Przygotowania do obchodów 400-lecia miasta, w ramach których miała się odbyć wystawa, rozpoczęły się przynajmniej rok wcześniej, We wrześniu 1946 r. bowiem Zarząd Miejski na czele z burmistrzem wywodzącym się z PPR projektował powołanie Komitetu Obywatelskiego Obchodu, który zajmie się nie tylko organizacją wystawy i przeprowadzeniem zbiórki eksponatów (zbiory dra Z. Rajewskiego oraz wypożyczone od organizacji społecznych i ludności powiatu) na poczet ekspozycji historycznej, ale także późniejszym powołaniem Muzeum Regionalnego w Lesznie. Skład Komitetu miał być pluralistyczny (przynajmniej zewnętrznie), co było wówczas dopuszczanym jeszcze ustępstwem²⁷. Niepodpisana i nie posiadająca daty instrukcja organizacyjna wymienia 36 osób, z których należało wybrać minimum 20 odpowiedzialnych członków-założycieli Komitetu. Instrukcja pochodziła najprawdopodobniej od wyższej instancji administracyjnej (województwo) lub partyjnej. Na pierwszym miejscu wskazuje ona burmistrza Leszna Józefa Ziarnkowskiego z PPR²⁸, a na drugim wiceburmistrza Artura Jakubowskiego²⁹. Pozostali to: przewodniczący Miejskiej i Powiatowej

²⁵ Ibidem, s. 70-74.

²⁶ K. Marks, F. Engels, *Manifest Partii Komunistycznej*, tłum. nieznan, red. T. Zabłudowski (Studenckie Koło Filozofii Marksistowskiej UW), Warszawa 2007, s. 14.

²⁷ Archiwum Państwowe w Lesznie [dalej: APL], Akta miasta Leszna [dalej: AML], sygn. 1819, k. 4; APL, Akta miasta Osieczna, sygn. 660, k. 6; APL, Akta miasta Rydzyna [dalej: AMR], sygn. 312, k. 155.

²⁸ Józef Ziarnkowski (1905-1981) – krawiec, działacz konspiracji lewicowej, od 1945 r. w PPR, burmistrz (1945-1947) i prezydent Leszna (1947-1949), a następnie Zielonej Góry (1949-1950); H. Szczegóła, *Lubuski słownik biograficzny*, Zielona Góra 1984, s. 224-225.

²⁹ Artur Jakubowski – wiceburmistrz Leszna, przewodniczący Koła Przyjaźni Polsko-Czechosłowackiej; J. Tułasiewicz, *Wzorowe miasto Wielkopolski*, „GW”, 25 VIII 1947, nr 233, s. 3.

Rady Narodowej (Tadeusz Kowalski, Jan Rutkowiak)³⁰, starosta i wicestarosta (Kazimierz Roszkiewicz i Kazimierz Dziedzic)³¹, dyrektorzy ważniejszych fabryk i zakładów pracy, prokurator okręgowy, prezes sądu okręgowego, adwokaci, dyrektorzy szkół, miejscowa inteligencja, ks. proboszcz (katolicki) Pernak, przedstawiciele miejscowych partii politycznych³², naczelnicy urzędów i kolei, komendant garnizonu, przedstawiciel oddziału Informacji i Propagandy, przedstawiciele spółdzielni³³. Obecność osób związanych z PPR lub pełniących funkcje państwowe (komendant garnizonu, przedstawiciel Informacji i Propagandy) gwarantować mogły odpowiednią dla komunistów narrację wystawy. Pozostałe osoby niezwiązane z obozem „demokracji ludowej” a będące przedstawicielami Kościoła i nauki stanowiły zapewne „zasłonę” (pozór pluralizmu) i użyteczne narzędzie (naukowcy – specjaliści) wykonania wystawy. Przykładem może być W. Nawrocki i jego publikacja oraz ks. prof. Szczęsny Dettloff szykanowany później za opowiedziany dowcip o Józefie Stalinie³⁴. Sama wystawa była wpisana w plan pracy na rok 1947 Powiatowego Urzędu Informacji i Propagandy w Lesznie³⁵. Widzimy, iż nie była ona neutralna politycznie i – prawdę mówiąc – w ówczesnych warunkach być taką nie mogła.

Komitet Organizacyjny Obchodu podzielono na: 1) Komitet Reprezentacyjny, 2) Sekcję Organizacyjną, 3) Sekcję Naukową, 4) Sekcję Wystawową, 5) Sekcję Targów i 6) członków honorowych³⁶. Zróznicowany społeczno-po-

³⁰ Tadeusz Kowalski (ur. 10 VI 1906) – przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej w Lesznie, członek PPR. Jan Rutkowiak (ur. 14 XII 1903) – przewodniczący Powiatowej Rady Narodowej (1946), członek PPR; APL, Powiatowa Rada Narodowa w Lesznie [dalej: PRNL], sygn. 7, karty bez paginacji [dokument sporządzony po 20 V 1946]; APL, PRNL, sygn. 7, karty bez paginacji [dokument sporządzono w 1946]; S. Sierpowski, *Leszno w latach...*, s. 312.

³¹ Kazimierz Roszkiewicz (1892-1970) – członek PSL, starosta leszczyński od VII 1945 do XII 1947 r. Kazimierz Dziedzic (1917-?) – wicestarosta leszczyński 1945 – XII 1947, XII 1947 – III 1948 r. starosta leszczyński, członek PPR.; J. Wawrzyniak, op. cit., s. 38-39.

³² Jesienią 1946 r. działały w Lesznie: PPR, PPS, SP, SD, PSL; S. Sierpowski, *Leszno w latach...*, s. 310-313.

³³ APL, AML, sygn. 1819, s. 2.

³⁴ P. Grzelczak, *Szczęsny Dettloff, historyk sztuki, przymusowo emerytowany „za Stalina”*, <https://lustronauki.wordpress.com/2009/03/15/szczesny-dettloff/> [dostęp: 27 III 2021].

³⁵ Archiwum Państwowe w Poznaniu, Urząd Informacji i Propagandy w Poznaniu, sygn. 109, s. 137-139.

³⁶ 1) wojewoda poznański, dyr. Muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu, Woj. Konserwator Zabytków w Poznaniu, starosta pow., przewodniczący MRN, burmistrz i wiceburmistrz Leszna, przedstawiciele partii politycznych, prezes sądu, proboszcz, ks. prof. Sz. Dettloff, dr Stelmachowska, prof. Tymieniecki, pułkownik [zapewne komendant garnizonu – A.G.]; 2) burmistrz i wiceburmistrz, budowniczy miejski, dyr. szkoły Kasior, przewodn. Komisji

litycznie skład Komitetu nie musiał oznaczać rzeczywistego prawa głosu czy decyzji. Wystawa była konsultowana w Warszawie (12-14 czerwca 1947) przez delegację złożoną z burmistrza, wiceburmistrza, K. Stobieckiego i Napierałę, a patronat nad nią objął ówczesny prezydent Bolesław Bierut (miał przybyć na wystawę, ale do tego nie doszło), premier Józef Cyrankiewicz i marszałek Michał Rola-Żymierski³⁷. Lokuje to leszczyńską wystawę wśród imprez ważnych dla władz krajowych i zgodnych z ich aktualną propagandą, bazującą m.in. na przesłankach historycznych, które interpretowano zgodnie z interesem politycznym i ideologią marksistowsko-leninowską³⁸.

W imieniu Komitetu dokumenty podpisywał przeważnie burmistrz lub wiceburmistrz (sporadycznie starosta o rodowodzie peeselowskim). Burmistrz zatrudniał pracowników (od 1 marca 1947) i zatwierdzał podwyżki (od maja 1947). Zarobki nie należały do niskich³⁹, co uwidacznia rangę wydarzenia i jego znaczenie dla władz. Przykładowo, kierownik biura Komitetu Stobiecki zarabiał ryczałtem 9000 zł, natomiast majowa podwyżka z mocą wsteczną do marca dała mu 10 000 zł, maszynistka 4000 zł, rzemieślnicy 250 zł dziennie [ok. 6 800 zł miesięcznie – A.G.]. Przysługiwały również diety za liczne delegacje (3-17 dni) do Wschowy po drewno z rozbieranych tam baraków⁴⁰.

Międzyszkolnej, inspektor szkolny, hufcowy ZHP, przedstawiciele spółdzielni, związków młodzieżowych i Urzędu Informacji i Propagandy, dr L. Niczyperowicz, dr Wojdon, W. Nawrocki, Skoracki; 3) prof. Tymieniecki, dr Stelmachowska, Klauzińska, dyr. Chudziński, prof. Stach, Nowak, o. dr E. Frankiewicz OFM, dr Preibisz, Stępczak, dr R. Petelencz-Łukasiewicz, W. Nawrocki; 4) dyr. Muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu, dr Z. Rajewski, K. Stobiecki, L. Rozpendowski, Skoracki, W. Nawrocki; 5) nie podano, 6) Buliński, Metelski, Kaczmarek, Zgaiński – przedstawiciele fabryk; APL, AML, sygn. 1819, k. 3.

³⁷ APL, AML, sygn. 1639, k. 14; APL, AML, sygn. 1819, k. 3; APL, AMR, sygn. 312, k. 155; IPN Po 06/132 t. 2, k. 28.

³⁸ A. Dudek, *Wybrane czynniki historyczne wpływające na politykę władz PRL*, [w:] *Polityka czy propaganda. PRL wobec historii*, red. P. Skibiński, T. Wiścicki, Warszawa 2009, s. 13-36.

³⁹ W lipcu 1947 r. zarobki rydzyniejskiej (10 km od Leszna) higienistki, która prowadziła Stację Opieki nad Matką i Dzieckiem, Punktu Opieki przy niej zorganizowany oraz pracującej w Ośrodku Zdrowia, wynosiły 7612 zł (podstawa i dodatki, minus podatek i 1500 zł za karty żywnościowe); APL, AMR, sygn. 295, karty bez paginacji [dokument sporządzony 16 X 1947]. Od 20 listopada 1947 r. minimalny zarobek, stanowiący podstawę do ustalenia świadczeń ubezpieczeniowych, wynosił 2500 zł miesięcznie (600 zł tygodniowo); zob.: *Zarządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 20 listopada 1947 r. o ustaleniu wysokości zarobku stanowiącego najniższą podstawę wymiaru świadczeń i składek ubezpieczeniowych*, „Monitor Polski” 1947, nr 138, poz. 850, § 1.

⁴⁰ APL, AML, sygn. 1639, k. 7; APL, AML, sygn. 1639 k. 9; APL, AML, sygn. 1639, k. 12; APL, AML, sygn. 1639, k. 8.

Oficjalnie wystawa miała ukazać gospodarkę i historię powiatu (zwłaszcza miast: Leszna, Osiecznej i Rydzyny) oraz regionu (Wschowy)⁴¹. Ta ostatnia miejscowość do 1939 r. znajdowała się na terytorium Niemiec. Po 1945 r. stała się stolicą powiatu wschowskiego i część „Ziem Odzyskanych”, co wystawa miała zapewne podkreślić. Szerzej o jej celach napisali dziennikarze peperowskiej „Woli Ludu”. W lipcu 1947 r. podali, iż będzie to impreza *obrazująca Leszno dawniej i dziś. Zobaczymy tam pracę przemysłu i rolnictwa leszczyńskiego w obecnej Polsce Ludowej. Tow. Powstańców i Wojaków w osobnym pawilonie przedstawi walkę ludu wielkopolskiego trwającego zawsze przy wierze ojców – walkę nieubłaganą z najeźdźcą pruskim*⁴². Artykuł z sierpnia b.r. informował, iż ma [ona – A.G.] *za zadanie wykazać pełen obraz wysiłku i osiągnięć leszczyńskiego robotnika, rzemieślnika, rolnika i kupca na przestrzeni dwu lat niepodległości oraz pokazać [...] dorobek pracy, [...] wkład w dzieło odbudowy Ojczyzny*⁴³. Akcentują one tematykę historyczną, gospodarczą, antyniemiecką, dzieło odbudowy i dwa lata „wolności”, której realia pokazały wspomniane już sfalszowane wybory i dworcowa strzelanina w Lesznie w 1947 r. Z powyższych tekstów wyłania się zasadniczy wniosek, iż przesłanie wystawy było zgodne z ogólnokrajową propagandą, podnoszącą hasła antyniemieckie w celu m.in. umocnienia zasadności granic i nabytków zachodnich oraz wzywającej do wspólnego wysiłku przy odbudowie zrujnowanego kraju. Służyła ona PPR, kreującej się na jedyne „prawdziwego” obrońcę polskiej racji stanu, przewodnika odbudowy Polski i scalenia tzw. Ziem Piastowskich z resztą kraju. Było to istotne przesłanie badanej wystawy.

Obchody i wystawa

Regionalna Wystawa Rolno-Przemysłowa w Lesznie była najistotniejszym, najczęściej komentowanym w prasie, elementem obchodów 400-lecia miasta. Składały się na nie także inne wydarzenia masowe: zjazd organizacji młodzieżowych, igrzyska sportowe i spotkanie absolwentów Państwowego Gimnazjum Męskiego w Lesznie⁴⁴. Obchody „Dni Leszna” zapoczątkowała uroczysta inauguracja, która miała miejsce we wtorkowy wieczór 29 kwietnia 1947 r. o godzinie 19.30, obejmująca m.in. capstrzyk oraz pokaz dekoracji świetlnych na rynku. Kolejny dzień wypełniony był licznymi atrakcjami. Tego dnia bowiem

⁴¹ APL, AML, sygn. 1819, k. 4.

⁴² A.B., *Leszno – miasto szkół*, „Wola Ludu” [dalej: „WL”], 24 VII 1947, nr 170, s. 4.

⁴³ Brak autora, *W 400-lecie miasta Leszna*, „WL”, 24 VIII 1947, nr 201, s. 1.

⁴⁴ *Kalendarium miasta Leszna*, red. A. Piwoń, Leszno 1996, s. 147.

przypadała rocznica nadania praw miejskich. Dzień rozpoczął hejnał-pobudka (7.00), a następnie: zbiórka organizacji i stowarzyszeń (8.30), msza święta celebrowana na rynku (9.00), uroczyste posiedzenie Miejskiej Rady Narodowej (9.45), odczytanie dokumentu lokacyjnego (10.30), przemowy i naprzemiennie z mówcami występy chóru (śpiew m.in. „Roty”), defilada (11.00) i koncert orkiestry na rynku (17.00-19.00). Ostatnim akcentem dnia były zabawy taneczne (od godz. 20.00) w auli Gimnazjum Żeńskiego, sali PPR-u, kawiarniach: „Centralna” i „Esplanada”. W programie nie podano godziny zakończenia zabaw⁴⁵. Powojenne społeczeństwo, spragnione rozrywki i oderwania od trudów codzienności, mogło więc bawić się, korzystając z przygotowanych przez władze obchodów. Następnego dnia przypadał bowiem 1 maja – Święto Pracy. Była to ważna data w socjalistycznym i komunistycznym kalendarzu i z tej racji świętowane było m.in. przez PPS już przed 1939 r. Należy podkreślić, że chociaż władze komunistyczne oficjalnie ogłosiły je świętem państwowym dopiero w 1950 r., to w praktyce obchodziły je już od 1945 r. Inauguracja „Dni Leszna” pełniła zatem dwie funkcje – upamiętnienie daty dziennej przywileju lokacyjnego a zarazem preludium powyższego święta, które zgodnie z sowieckim ceremoniałem poprzedzały kilkudniowe przygotowania⁴⁶.

W związku z obchodami powstały dwa „dary” dla Leszna. Pierwszym był marsz, rodzaj swoistego hymnu „Do Leszna”⁴⁷. Został on skomponowany przez

⁴⁵ APL, Zbiór druków ulotnych, sygn. II-205, k. 4; Brak autora, *Gród słynny z tolerancji: 400-lecie Leszna Wielkopolskiego*, „Gazeta Ludowa”, 30 IV 1947, nr 117, s. 4; J. M. Halec, *Ulicami Eugeniusza Wachowiaka*, Leszno 2012, s. 69; B. Goldmann, *Nawrocki Wacław*, [w:] *Słownik biograficzny Leszna...*, s. 293-294.

⁴⁶ E. Świętochowska-Bobowik, *Na 1 Maja...*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2007, nr 7(78), s. 59-61; P. Osek, *1 maja w PRL*, [w:] <http://muzhbp.pl/pl/c/1070/1-maja-w-prlw> [dostęp: 13 III 2021].

⁴⁷ 1) *Leszczyńskich dumny grodzie,*
Ojczysty grodzie nam,
Ty wierna na zachodzie,
Polskości trzymasz straż.
Do poczętego dnia!
Szedłeś przez ból i tży,
Że <jeszcze nie zginęła>,
Świadectwo dajesz tej. [refren 2x – A.G.]

2) *Płonęłaś pożarami,*
Tonęłaś w strugach też,
U wypadowej bramy,
W zachodnich krain kres.

dra Romana Petelenz-Łukasiewicza⁴⁸, który napisał słowa i Czesława Orsztynowicza⁴⁹ – twórcę muzyki. Wyrażał on ówczesne nastroje antyniemieckie, narodową dumę i „zmartwychwstanie” polskiego miasta po wojnie. Drugim była, wspomniana już, monografia napisana przez W. Nawrockiego i wydana przez Zarząd Miejski w Lesznie. Treść musiała więc mieścić się – i tak było – w ramach interpretacyjnych władz. Ostatnie jej karty poświęcono miejscowemu Komitetowi Robotniczemu stanowiącemu załączek władz miejskich, Zarządowi Miejskiemu i przemianom ustrojowym, które ukazano w pozytywnym świetle. Skrytykowano także władze przedwojenne za marginalizację samorządów, które w Polsce „ludowej” miały odzyskać utracone znaczenie i wydatnie pomagać Krajowej Radzie Narodowej w sprawowaniu władzy. Ich rzeczywisty stosunek do samorządu jawnie ukazał się kilka lat później. W 1950 r. zlikwidowano go, wprowadzając system rad narodowych⁵⁰. Nawrocki, pisząc pod egidą władz miejskich swoje dzieło, zapewne nie mógł jeszcze o tym wiedzieć. A nawet gdyby się domyślał, nie mógłby napisać inaczej.

Miejscem wystawy był gmach byłych koszar przy ówczesnej ulicy Cmentarnej (dziś Al. Jana Pawła II 10). Był to teren peryferyjny miasta, odległy od dwor-

---

*Dla Rzeczypospolitej,
Tyś wierną aż po grób,
Ty grodzie Wieniawity,
Którego godło żubr.*

3) *Odbiły się twe mury,
Echem niemieckich salw,
Bóg patrząc na cię z góry,
Żeś bronił Polski praw.*

*Aż przyszedł świt zarania,
Minęły ból i łzy,
Po cudzie Zmartwychwstania
Polskości żyjesz ty!*

APL, AML, sygn. 1639, k. 1–4.

⁴⁸ Roman Petelenz-Łukasiewicz (1900-1949) – dr filozofii, archeolog, pisarz pochodzący z Kresów Wschodnich (Stryj, Lwów), obrońca Lwowa (1918), od listopada 1945 r. zamieszkały w Lesznie; J. Petelenz-Łukasiewicz, *Roman Petelenz-Łukasiewicz (1900–1949)*; <http://stowarzyszeniehistorykowstarozynosci.edu.pl/portfolio/roman-petelenz-lukasiewicz-1900-1949/> [dostęp: 19 III 2021].

⁴⁹ Czesław Orsztynowicz (1919-2008) – muzyk, od 1997 r. Honorowy Obywatel Leszna. Przed 1939 r. związany z orkiestrą 55 pp. W Lesznie do 1953 r. Następnie związany z filharmoniami w Opolu, Częstochowie i Olsztynie; J. M. Halec, *Pulsująca obecność...*, s. 31.

⁵⁰ W. Nawrocki, op. cit., dane z karty tytułowej i s. 68-72; J. Wawrzyniak, op. cit., s. 40.

ca kolejowego o ok. 2 km. Budynek wystawowy otaczały wówczas zabytkowe cmentarze: katolicki, ewangelicko-reformowany i nikle pozostałości żydowskiego⁵¹. Było to więc miejsce oddalone od miejskiego zgiełku, reprezentacyjne (solidny pokoszarowy budynek), przystosowane do celów wystawienniczych (liczne sale, połączenie telefoniczne)⁵².

Warto w tym momencie zastanowić się, co dokładnie organizatorzy chcieli zaprezentować zwiedzającym i jakie treści w sposób jawny bądź skryty przedstawić.

W dziale historycznym przykuwała uwagę ekspozycja powstańców wielkopolskich, obrazująca zmagania Polaków z pruskim zaborcą, walkę o niepodległość, powstanie wielkopolskie (1918-1919) i wkroczenie WP do Leszna w 1920 r. Zgromadzono m.in. pamiątki, portrety dowódców, mundury, sztandary, dokumenty, fotografie. W innym miejscu wyeksponowano protestancką przeszłość miasta, głównie związaną z problematyką braci czeskich oraz z postacią Jana Amosa Komeńskiego. Z jednej strony nawiązaniem do rzeczywistej historii, a z drugiej ukłonem w stronę „bratniej” Czechosłowacji, o czym mowa będzie poniżej. Wstrząsające w wymowie miało być stoisko Stowarzyszenia b. Więźniów Politycznych. Prezentowało ono zdjęcia niemieckich obozów i hasło: *Za mało kary dla Niemców*⁵³. Dział ten – oparty na faktach z historii i powstańczej tradycji – wymownie wpisywał się w nastroje społeczne związane z traumą okupacji i propagandę antyniemiecką władz.

W części społeczno-artystycznej zwiedzający mógł przejrzeć publikacje spółdzielni „Czytelnik”, zapoznać się z ekspozycją PCK i szkół przedstawiającą tematykę ludową oraz folkloru regionalnego. Kilka sal zajmowała wystawa artystów-plastyków, prezentująca akwarele, oleodruki, grafiki, nieco obrazów olejnych i dekoracji wnętrz. Najważniejszą atrakcją była monumentalna (37,5x3,5 m) panorama „Bitwa na Psim Polu”. Namalowali ją miejscowi artyści:

---

⁵¹ Niedługo potem zlikwidowane przez władze miejskie. Tereny zagospodarowano w późniejszym czasie (parki, osiedle mieszkaniowe). Część zabytkowych nagrobków złożono na terenie lapidarium wokół kościoła pw. Św. Krzyża; *Leszczyńskie cmentarze*, red. J.M. Halec, Leszno 2010, s. 159-205.

⁵² APL, AML, sygn. 1639, k. 15.

⁵³ T.P., *Leszno prezentuje swój dorobek*, GW, 29 VIII 1947, nr 237, s. 3; *Wystawa pamiątek powstańczych w Lesznie*, GW, 16 VIII 1947, nr 224, s. 4; F.M.N., *Rewia kultury gospodarczej w Lesznie*, GW, 08 IX 1947, nr 247, s. 4.

L. Rozpendowski⁵⁴ i K. Stobiecki⁵⁵. Pomysł i wybór konkretnego starcia zbrojnego miał zapaść już w 1946 r. Według prasy była to samodzielna decyzja malarzy, którzy w ten sposób postanowili uczcić zbliżającą się rocznicę miasta. Można mieć jednak wątpliwości. Panorama – według opisu dra R. Petelenz-Łukasiewicza – miała ukazywać waleczność polskich rycerzy, czyli w domyśle Polaków, triumf nad Niemcami, historię 1000 lat zmagania z zachodnim sąsiadem (od Cedyńi po Berlin) oraz nieustanne zagrożenie Słowiańszczyzny płynące z tej strony. Bitwa ta – niezwiązana z Leszmem – i jej malarska interpretacja miała wybitnie propagandowe, antyniemieckie przesłanie, które wraz z działem historycznym idealnie wkomponowywało się w propagandę władz „ludowych”. Zwiedzanie wystawy uatrakcyjniały występy lokalnych artystów z Włoszakowic, którzy wykonywali pieśni regionalne⁵⁶.

W części gospodarczej znajdowały się stoiska cechów, rzemieślników, fabryk, sklepów, spółdzielni i instytucji z Leszna, powiatu i sporadycznie powiatów ościennych. Najliczniejszy był sektor prywatny. Spółdzielnie „Rolnik”, „Samopomoc Chłopska”, „Ogniwo”, „Społem” miały prezentować się skromnie, co tłumaczono słabą jeszcze świadomością społeczeństwa dotyczącą ich roli. Łącznie prezentowało się przynajmniej 186 wystawców. Zobaczyć można było m.in. rzemiosło regionalne z Bukówca Górnego (kompletnie urządzona sala lekcyjna), wyroby przemysłowe Fabryki Octu Spirytusowego Jana Góreckiego z Leszna, sklep kolonialny „Pod Murzynem”, wytwórnie cukierków „Stella” i „Kanold”. Na stoiskach prezentowano wyroby i oferowano ich degustacje. Ekspozowano reklamy i loga zakładów. Cechy: obuwniczy, krawiecki, stolarski, blacharski przedstawiały wyroby i własną historię. Warto podkreślić, że cech krawiecki obchodził 400-lecie istnienia⁵⁷.

⁵⁴ Leon Rozpendowski (1897-1972) – artysta, malarz związany z Leszmem, autor licznych prac malarskich (obrazy, wnętrza, tkaniny), współautor panoramy „Bitwa na Psim Polu”, zamordowany przez włamywacza; J.M. Halec, *Rozpendowski Leon*, [w:] *Słownik biograficzny Leszna...*, s. 369-371.

⁵⁵ Karol Stobiecki (1908-1970) – ur. w Tarnopolu, artysta, malarz, prawnik, pracownik administracyjny, działacz społeczny, w latach 1945-1948 r. mieszkał w Lesznie, następnie we Wrocławiu, współautor panoramy „Bitwa na Psim Polu”; J.M. Halec, *Stobiecki Karol*, [w:] *Słownik biograficzny Leszna...*, s. 420-422.

⁵⁶ APL, AML, sygn. 1639, karta bez paginacji [opis Panoramy „Bitwa na Psim Polu, 1947?]; T.P., *Leszno prezentuje swój dorobek*, GW, 29 VIII 1947, nr 237, s. 3; F.M.N., *Rewia kultury gospodarczej w Lesznie*, GW, 08 IX 1947, nr 247, s. 4; *Słowo o P.C.K.*, GW, 08 IX 1947, nr 247, s. 4; *Kronika leszczyńska*, GW, 08 IX 1947, nr 247, s. 4; J.M. Halec, *Pulsująca obecność...*, s. 31.

⁵⁷ APL, AML, sygn. 1813, k. 19-29 i 37-43; T.P., *Leszno prezentuje swój dorobek*, GW, 29 VIII 1947, nr 237, s. 3; *Rzemiosło na wystawie leszczyńskiej*, GW, 04 IX 1947, nr 243, s. 5;

W dziale tym znajdowała się także – przygotowana przez Powiatowy Zarząd „Samopomocy Chłopskiej” – wystawa ogrodniczo-hodowlana. Wystawcy prywatni i zrzeszeni prezentowali nasiona, rośliny, zwierzęta hodowlane oraz potrzebne w tej branży sprzęty. Komitet Obchodu powołał Komisję Klasyfikacyjną, która oceniała i nagradzała hodowców, ogrodników i rzemieślników stosownymi dyplomami, co było zapewne osobistym, pozytywnym akcentem imprezy. Wystawa mogła sprawiać wrażenie reklamy a zarazem święta rzemiosła i prywatnej działalności gospodarczej, jak miało to miejsce przed wojną. Był to jednak pozór, który podyktowały aktualne warunki gospodarcze powiatu – słabe jeszcze uspołecznienie i upaństwowienie gospodarki – oraz propaganda mająca przekonać ludność do władz. „Święto” to nie trwało też długo, gdyż od maja 1947 r. rozpoczynała się podjęta z inicjatywy PPR i kierowana ideologią komunistyczną tzw. „bitwa o handel”. Przedsięwzięcie to miało na celu przeobrażenie krajowej gospodarki – upaństwowienie przemysłu i sieci dystrybucji. Nie ominęło ona również prezentowanego powiatu⁵⁸. Warto uwzględnić także, że wystawa była prezentowana w początkowym okresie Planu Odbudowy Gospodarki (1947-1949), który miał na celu odbudowę kraju i gospodarki oraz podniesienia stopy życiowej mieszkańców powyżej poziomu sprzed 1939 r. W fazie planowania i początkowej realizacji dopuszczono szeroki udział sektora prywatnego (rzemiosło, handel, drobne firmy produkcyjne), który w późniejszym czasie zaczęto ograniczać ze względów ideologicznych⁵⁹.

Nie są znane dokładne statystyki frekwencji. Ogólną informację na ten temat przekazuje prasa i akta Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Lesznie. Według nich zainteresowanie ludności powiatu miało być znaczne, a szczególnie zapowiadana wizyta Bolesława Bieruta. Z akt PUBP wynika także, iż zwiedzającymi mieli być jedynie Polacy. Niemcy natomiast nie wykazywali uwagi, co zrozumiałe w kontekście antyniemieckiego tonu ekspozycji i zaaferowania kwestią rehabilitacji lub wyjazdu do Niemiec.

F.M.N., *Rewia kultury gospodarczej w Lesznie*, GW, 08 IX 1947, nr 247, s. 4; *Spółdzielczość na wystawie leszczyńskiej*, GW, 08.09.1947, nr 247, s. 4.

⁵⁸ APL, AML, sygn. 1813, s. 1-36; F.M.N., *Rewia kultury gospodarczej w Lesznie*, GW, 08 IX 1947, nr 247, s. 4; T.P., *Leszno prezentuje swój dorobek*, GW, 29 VIII 1947, nr 237, s. 3; *Bitwa o handel*, [w:] *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/bitwa-o-handel;3878080.html> [dostęp: 21 III 2021]; R. Patrzykąt, *Rozwój przemysłowy miasta Leszna w latach 1945-1970*, „Rocznik Leszczyński” 1980, nr 4, s. 48-50.

⁵⁹ J. Kaliński, „Transformacja” do gospodarki centralnie planowanej w Polsce (1944-1950), „Optimum. Economic Studies” 2019, nr 1(95), s. 37-42.

W tym momencie warto postawić pytanie, czy rzeczywiście – zważywszy na proveniencję powyższych informacji – frekwencja mogła być znaczna oraz czy zainteresowanie dorównywało przedwojennej wystawie z 1937 r.? Wówczas, jak podaje S. Sierpowski, zwiedzających miało być ok. 20 tys.⁶⁰ Nie wiadomo, choć można przyjąć, co wskazano już wcześniej, iż wystawa sama w sobie mogła stanowić atrakcję, która przyciągała uwagę powojennego społeczeństwa. W kwestii odbiorców wskazać można jeszcze, iż przybywali na nią ludzie także z odleglejszych miejscowości, jak Poznań. Ułatwiał to specjalny bilet zniżkowy na koleją⁶¹. Przyjechali także goście z zagranicy – Czesi. Pierwsza ich wizyta miała miejsce 27 sierpnia. Była to wycieczka byłych więźniowie polityczny i dziennikarzy. Duże wrażenie miała na nich zrobić panorama, którą porównali do własnej zatytułowanej „Bitwy pod Lipanami” (1434 r.). Czescy dziennikarze przeprowadzili kilka wywiadów, w czasie których wyrazili uznanie dla zaradności Polaków i postępów w odbudowie kraju, a następnie wyruszyli w dalszą podróż po Polsce. Według prasy wizyta miała odznaczać się wzajemną sympatią i serdecznością. Czeskie delegacje gościły w Lesznie także 13 i 14 września w ramach I Ogólnopolskiego Zjazdu Towarzystw Przyjaźni Polsko-Czechosłowackiej i z pewnością brały udział w zwiedzaniu i zakończeniu wystawy. Miejska Rada Narodowa Leszna postanowiła wówczas nadać jednemu z placów miasta patronat czeskiego uczonego Jana Amosa Komeńskiego, co nawiązywało do dziejów miasta w XVII w. Prasowy obraz stosunków polsko-czeskich w Lesznie nosi więc znamiona propagandy idei jedności Słowian skierowanej pod przewodnictwem ZSRR przeciw germańskiemu zagrożeniu, a także retuszu trudnych relacji okresu międzywojennego związanych ze sprawą Zaolzia oraz powojennego dotyczących konfliktu o Kotlinę Kłodzką, choć, z drugiej strony, wspólnota wojennych doświadczeń mogła ułatwiać zbliżenie⁶².

---

⁶⁰ IPN Po 06/132 t. 2, k. 28-32; S. Sierpowski, *Oblicze międzywojennego Leszna*, [w:] *Leszno w dwudziestoleciu międzywojennym: w 100. rocznicę powrotu Leszna do macierzy*, red. M. Urbaniak, Leszno 2020, s. 106.

⁶¹ Zachęta praktykowana także podczas innych wystaw; *Międzynarodowe Targi w Poznaniu*, „Gazeta Ludowa” 22 I 1947, nr 21, s. 4.

⁶² J. Tułasiewicz, *Wzorowe miasto Wielkopolski*, GW, 25 VIII 1947, nr 233, s. 3; *Kronika leszczyńska*, GW, 08 IX 1947, nr 247, s. 4; *Goście czescy w Lesznie*, GW, 08 IX 1947, nr 247, s. 4; J. Pałys, *Na krawędzi konfliktu zbrojnego. Incydent raciborski z czerwca 1945 r. i jego bezpośrednie reperkusje*, „Dzieje Najnowsze” 2015, t. 47, nr 2, s. 93; K. Gawron, *Stosunki polsko-czechosłowackie w latach 1918-1939 jako przyczynek do badań nad konfederacją polsko-czechosłowacką 1939-1943*, „Historia i Polityka” 2005, nr 1, s. 48-50, 77-78.

Podsumowanie

Niewątpliwie wystawa mogła być wydarzeniem przyciągającym uwagę, angażującym część społeczeństwa poprzez zbiórkę eksponatów i bezpośredni udział w niej jako wystawcy lub zwiedzający. Być może była także tymczasowo użytecznym narzędziem reklamy własnych produktów i działalności usługowej oraz nawiązania przydatnych kontaktów, co w obliczu powojennej biedy i odbudowy kraju mogło mieć niemałe znaczenie. Pamiętać jednocześnie należy, iż to organizatorzy decydowali o doborze wystawców. Z pewnością nie znalazł się tam nikt niepożądany, kto np. godziłby w komunizm, ZSRR, pochwalał Zachód czy prezentował treści historyczne niezgodne z obowiązującym kanonem, np. o udziale Wielkopolan w wojnie polsko-bolszewickiej 1919-1921 bądź agresji sowieckiej na Polskę 17 IX 1939 r. W aspekcie życia niecodziennego ludności powiatu i dalszej okolicy wystawa mogła stanowić jedną z form spędzenia czasu wolnego – kontaktu z kulturą ludową, historią i różnymi ciekawostkami, szczególnie gospodarczymi. Ludzie ci podczas okupacji niemieckiej byli odcięci bowiem od oficjalnej kultury i sztuki, które zarezerwowano „nur für Deutsche”, a obrazami ich codzienności były natomiast publiczne egzekucje, represje i obozy pracy przeznaczone dla Żydów i Polaków⁶³. Po wojnie skwapliwie nadrabiali więc zaległości. Pojawia się więc kwestia, czy również poprzez uczestnictwo we wspomnianej wystawie? Tego wątku dokładnie nie udało się ustalić, choć na podstawie powyższych refleksji można domniemywać, iż nie pozostawała ona bez znacznego odzewu społecznego.

Pomimo powyższy zalet, należy stwierdzić, iż wystawa była głównie wydarzeniem propagandowym władz, stosujących bezwzględne represje wobec osób i struktur niepodporządkowanych i opozycyjnych. Była ona elementem legitymizacji władz, „ocieplenia” wizerunku i konsolidacji społeczeństwa wokół idei przez nie głoszonych. Leszczyńska wystawa akcentowała treści, które można znaleźć w codziennej propagandzie (np. prasie) i przesłaniu innych wystaw (np. wrocławska): antyniemieckość (panorama bitwy na Psim Polu, ekspozycja powstańców wielkopolskich), braterstwo Słowian (wizyty Czechów, protestancka przeszłość Leszna), odbudowa kraju pod kierunkiem władz. Prezentowane wydarzenie – w aspekcie przesłania i celów – było elementem codziennej propagandy i obrazem rządów komunistycznych. Wzniosłe hasła „władzy ludu” współistniały bowiem z represją. „Zwykły” człowiek musiał być tego świadomy.

---

⁶³ Były one także zlokalizowane w samym Lesznie; M. Błaszowski, *Obóz macierzysty niemieckiego Frontu Pracy w Lesznie (1941-1945)*, „Rocznik Leszczyński” 2010, nr 10, s. 61-66.

Tytułowa wystawa była najprawdopodobniej dobrze przygotowanym, zrealizowanym i nagłośnionym w prasie spektaklem władz, który formą zewnętrzną nawiązywał do tradycji II RP, jednakże odbiegał celem politycznym i propagandowym przesłaniem, służąc bardziej polityce niż gospodarce, poprawie wizerunku władz i kamuflażowi rzeczywistych celów ideologicznych. Czasy ulegały jednak szybkiej zmianie. Ustrój był co raz solidniej ugruntowany. Niebawem nastał czas stalinizmu. Władza mogła jawniej ukazać swoje prawdziwe oblicze i ideologiczny paradygmat. Dobitnie miała to wykazać kolejnej wystawa, której organizację podjęto w 1950 r., ogłaszając zbiórkę *wszelkich przedmiotów artystycznych, związanych z życiem robotnika i chłopca polskiego*⁶⁴. Dla rzemieślnika i kupca nie było już miejsca, a prawdziwego oblicza władz nie było już trzeba maskować. Silną, stalinowską ręką rządzący niepodzielnie komuniści.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Lesznie,

Zespół: Akta miasta Leszna, sygn. 1639, k. 1-4, 7, 8, 9, 12, 14, 15; 1813, k. 1-36, 46, karta bez paginacji [opis Panoramy „Bitwa na Psim Polu, 1947?]; 1819, k. 2, 3, 4.

Zespół: Akta miasta Osieczna, sygn. 660, k. 6.

Zespół: Akta miasta Rydzyna, sygn. 295, sygn. 295, karty bez paginacji [dokument sporządzony 16 X 1947], sygn. 312, k. 155.

Zespół: Powiatowa Rada Narodowa w Lesznie, sygn. 7, karty bez paginacji [pierwszy dokument sporządzony po 20 V 1946, drugi akt w 1946].

Zespół: Zbiór druków ulotnych, sygn. II-205, k. 4.

Archiwum Państwowe w Poznaniu,

Zespół: Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Poznaniu, sygn. 109, k. 137-139.

Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu,

Zespół: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Poznaniu [1945] 1983-1990, sygn. IPN Po 06/132 t. 2, k. 28-32.

---

⁶⁴ APL, AML, sygn. 1813, k. 46.

Prasa

Dunin-Michałowski J., *O wznowienie Międzynarodowych Targów Poznańskich*, GW 09 II 1946, nr 39.

Halec J. M., *Gdzie jest obraz?*, „ABC” 1997, nr 25.

Kubista J., *W Leszczyńskim przed 35 laty*, PL, 27 I 1980, nr 4.

Tułasiewicz J., *Wzorowe miasto Wielkopolski*, GW, 25 VIII 1947, nr 233.

Wieczorek H., *Panorama bitwy na Psim Polu. Dzisiaj wiemy tylko, że istniała...*, <https://plus.gazetawroclawska.pl/panorama-bitwy-na-psim-polu-dzisiaj-wiemy-tylko-ze-istniała/ar/12319906> [dostęp: 25 III 2021].

A.B., *Leszno – miasto szkół*, WL, 24 VII 1947, nr 170.

F.M.N., *Rewia kultury gospodarczej w Lesznie*, GW, 08 IX 1947, nr 247.

T.P., *Leszno prezentuje swój dorobek*, „GW”, 29 VIII 1947, nr 237.

Goście czescy w Lesznie, GW, 08 IX 1947, nr 247.

Gród słynny z tolerancji: 400-lecie Leszna Wielkopolskiego, „Gazeta Ludowa”, 30 IV 1947, nr 117.

Kronika leszczyńska, GW, 08 IX 1947, nr 247.

Międzynarodowe Targi w Poznaniu, „Gazeta Ludowa”, 22 I 1947, nr 21.

Rzemiosło na wystawie leszczyńskiej, GW, 04 IX 1947, nr 243.

Słowo o P.C.K., GW, 08 IX 1947, nr 247.

Spółdzielczość na wystawie leszczyńskiej, GW, 08.09.1947, nr 247.

Wystawa pamiątek powstańczych w Lesznie, GW, 16 VIII 1947, nr 224.

W 400-lecie miasta Leszna, WL, 24 VIII 1947, nr 201.

Opracowania

Bitwa o handel, [w:] Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/bitwa-o-handel;3878080.html> [dostęp: 21 III 2021].

Błaszowski M., *Obóz macierzysty niemieckiego Frontu Pracy w Lesznie (1941-1945)*, „Rocznik Leszczyński” 2010, nr 10, s. 61-66.

Bogdanowicz J., Strykowski K., *Leszno-Gronowo. Obóz, o którym nikt nie chciał pamiętać*, Leszno 2014.

Chowański A., *Leszno Wielkopolskie i ziemia leszczyńska*, Warszawa 1952.

Courtois S., Werth N., Panné J.-L., Paczkowski A., Bartošek K., Margolin J.-L. i in., *Czarna księga komunizmu*, Warszawa 2001.

Dudek A., *Wybrane czynniki historyczne wpływające na politykę władz PRL*, [w:] *Polityka czy propaganda. PRL wobec historii*, red. P. Skibiński, T. Wiścicki, Warszawa 2009, s. 13-36.

Gawron K., *Stosunki polsko-czechosłowackie w latach 1918-1939 jako przyczynek do badań nad konfederacją polsko-czechosłowacką 1939-1943*, „Historia i Polityka” 2005, nr 1, s. 47-78.

Goldmann B., *Nawrocki Wacław*, [w:] *Słownik biograficzny Leszna*, red. B. Głowinkowska, A. Konior, Leszno 2004, s. 293-294.

Grzelczak P., *Szczesny Dettloff, historyk sztuki, przymusowo emerytowany „za Stalina”* [w:] <https://lustronauki.wordpress.com/2009/03/15/szczesny-dettloff/> [dostęp: 27 III 2021].

Halec J. M., *Rozpendowski Leon*, [w:] *Słownik biograficzny Leszna*, red. B. Głowinkowska, A. Konior, Leszno 2004, s. 369-371.

Halec J. M., *Stobiecki Karol*, [w:] *Słownik biograficzny Leszna*, red. B. Głowinkowska, A. Konior, Leszno 2004, s. 420-422.

Halec J. M., *Ulicami Eugeniusza Wachowiaka*, Leszno 2012.

Handke W., *Wielkopolski oddział „Dzielnego” 1945-1946*, Warszawa 2016.

Historia Leszna, red. J. Topolski, Leszno 1997.

http://www.muzeum.leszno.pl/strona_PL/archiwa/5308 [dostęp: 24 III 2021].

<https://www.poznan.pl/mim/s8a/czy-wiesz-ze,doc,576/-,9757.html> [dostęp: 20 III 2021].

Jędraś S., *Gmina Lipno*, Leszno 2008.

Kalendarium miasta Leszna, red. A. Piwoń, Leszno 1996.

Kaliński J., „Transformacja” do gospodarki centralnie planowanej w Polsce (1944-1950), „Optimum. Economic Studies” 2019, nr 1(95), s. 32-45.

Kaźmierczak K.M., *Rozstrzelani za uratowanie kobiety*, Czerwonak 2018.

Kościuszek M., *Przestępczość w powiecie leszczyńskim w latach 1945-1946*, „Rocznik Leszczyński” 2020, nr 20, s.157-172.

Leszczyńskie cmentarze, red. J. M. Halec, Leszno 2010.

Łukasiewicz S., *Partia, ideologia i wywiad polityczny. Studium funkcjonowania organizacji partyjnej w wywiadzie Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2014, t. XIII, nr 1(23), s. 217-246.

Marks K., Engels F., *Manifest Partii Komunistycznej*, tłum. nieznanym, red. T. Zabłudowski (Studenckie Koło Filozofii Marksistowskiej UW), Warszawa 2007.

Mazur B., *Życie polityczne Leszna w pierwszych latach Polski Ludowej*, „Rocznik Leszczyński” 1979, nr 3, s. 113-133.

Mulczyński T., Chudzińska E., Olender K., *Gmina Krzemieniewo wczoraj i dziś*, Krzemieniewo 1997.

Nawrocki W., *Leszno w dziejach polskich*, Leszno 1947.

Osek P., *1 maja w PRL*, [w:] <http://muzhp.pl/pl/c/1070/1-maja-w-prlw> [dostęp: 13 III 2021].

Pałys J., *Na krawędzi konfliktu zbrojnego. Incydent raciborski z czerwca 1945 r. i jego bezpośrednie reperkusje*, „Dzieje Najnowsze” 2015, t. 47, nr 2, s. 93-107.

Patrzykąt R., *Rozwój przemysłowy miasta Leszna w latach 1945-1970*, „Rocznik Leszczyński” 1980, nr 4, s. 37-110.

Petelenz-Łukasiewicz J., *Roman Petelenz-Łukasiewicz (1900-1949)*, [w:] <http://stowarzyszeniehistorykowstarozytnosci.edu.pl/portfolio/roman-petelenz-lukasiewicz-1900-1949/> [dostęp: 19 III 2021].

Plużański S., *Mróz, głód i wszy. Życie codzienne Wyklętych*, Warszawa 2021.
Regionalna wystawa rzemieślniczo-przemysłowa w Lesznie od 8-15 sierpnia 1937, red. F. Nowakowski, Leszno 1937.

Sierpowski S., Komolka M., *Leszno: zarys dziejów*, Poznań 1987.

Sierpowski S., *Leszno w latach 1945-1989*, [w:] *Historia Leszna*, red. J. Topolski, Leszno 1997, s. 306-377.

Sierpowski S., *Oblicze międzywojennego Leszna*, [w:] *Leszno w dwudziestolecie międzywojennym: w 100. rocznicę powrotu Leszna do macierzy*, red. M. Urbaniak, Leszno 2020, s. 103-116.

Sierpowski S., *Pro memoria. Maszerujemy ku wojnie pod sztandarem pokoju*, „Rocznik Leszczyński” 2020, nr 20, s. 7-33.

Szczegóła H., *Lubuski słownik biograficzny*, Zielona Góra 1984.

Świdorski B., *Ilustrowany opis Leszna i ziemi leszczyńskiej*, Leszno 1928.

Świętochowska-Bobowik E., *Na 1 Maja...*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2007, nr 7(78) s. 59-61.

Tyszkiewicz J., *Sto wielkich dni Wrocławia: wystawa Ziem Odzyskanych we Wrocławiu a propaganda polityczna Ziem Zachodnich i Północnych w latach 1945-1948*, Wrocław 1997.

Wawrzyniak J., *130 lat powiatu leszczyńskiego 1887-2017*, Leszno 2018.

Wilczyński L., *Dzieje archidiecezji poznańskiej w XX wieku i na początku XXI wieku*, Poznań 2019.

Zaremba M., *Wielka trwoga: Polska 1944-1947 ludowa reakcja na kryzys*, Kraków 2012.

Zarządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 20 listopada 1947 r. o ustaleniu wysokości zarobku stanowiącego najniższą podstawę wymiaru świadczeń i składek ubezpieczeniowych, „Monitor Polski” 1947, nr 138, poz. 850, § 1.

Zgodziński B., *Województwo leszczyńskie: szkic monograficzny*, Poznań 1989.